

Araştırma Makalesi / Research Article

**AMERİKAN BASININDA
ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞI'NIN
BUĞDAY TİCARETİNE ETKİLERİ**

Mehmet ARSLAN*

Öz

10 Ağustos 1914'te Goeben ve Breslau savaş gemilerinin boğazdan geçmesine izin veren Osmanlı Devleti, 27 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'na giriş çıkışları tamamen kapatmıştır. Goeben ve Breslau savaş gemileriyle 29 Ekim 1914'te Rus limanlarını bombalayan Osmanlı Devleti böylece I. Dünya Savaşı'na dahil olma yönünde ilk adımını atmıştır. Bu saldırıya karşılık Rusya, 1 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'nin Kafkas sınırından saldırıya geçmiştir. Ayrıca 3 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı'na müttefik donanması da ilk saldırılarını yapmıştır. Artık boğaz kapalıdır ve müttefik donanması 18 Mart 1915 deniz harekâtını gerçekleştireceğe kadar saldırılarını kademeli olarak artırmıştır.

27 Eylül 1914'ten Çanakkale Muharebeleri sonuna kadar kapalı kalan Çanakkale Boğazı, ekonomik anlamda sadece Osmanlı Devleti'ni, Rusya'yı, İngiltere'yi, Fransa'yı değil aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ni de etkilemiştir. Bu nedenle Amerikan basını, Çanakkale Deniz Savaşlarıyla ilgili sürekli bilgiler paylaşmakta ve boğazın kapalı olmasının buğday ekonomisine verdiği zarar dile getirilmektedir. Bu bağlamda makalenin yazılış amacı, Amerikan basınına göre, Çanakkale Deniz Savaşları'nın gidişatına bağlı olarak, değişen buğday fiyatlarının Amerikan ticaretine etkisini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Deniz Savaşları, Buğday, Amerikan Süreli Yayınları, Amerika Birleşik Devletleri, Ekonomi.

* Dr.,
(mehmetrsln@windowslive.com), (Orcid: 0000-0003-4936-2531).

IN THE AMERICAN PRESS, THE EFFECTS OF DARDANELLES NAVAL WAR ON WHEAT TRADE

Abstract

The Ottoman Empire, which allowed battleships Goeben and Breslau to cross the Bosphorus on 10 August 1914, blocked entry to and exit from the Dardanelles on 27 September 1914. Following the bombardment of Russian harbours by Goeben and Breslau on 29 October 1914, The Ottoman Empire took its first step into the First World War. In retaliation, Russia attacked the Ottoman Empire through its Caucassian borders on 1 November 1914. Moreover, the allied navy performed its first assault on the Dardanelles on 3 November 1914. The Dardanelles was blocked and the allied navy increased its attacks gradually until the naval operation that started on 18 March 1915.

The Dardanelles, which remained blocked from 27 September 1914 to the end of the Dardanelles campaign, affected not only the Ottoman Empire, Russia, England, France but also The America in economical terms. For this reason, American newspapers continually published news about the Dardanelles campaign and voiced the harm of the blocked Dardanelles on the wheat economy. In this context, the aim to write this article is to show the effects of wheat prices changing in accordance with the course of events of Dardanelles Naval Wars on American newspapers are concerned.

Keywords: Dardanelles Campaign, Wheat, Newspapers, United States, Economy.

Giriş

Amerikan basınında, Çanakkale Deniz Savaşı döneminde, yer alan buğday ekonomisine ait haberleri aktarmadan önce o dönemin ekonomik koşullarını görmek, gazetelerden aktaracağımız buğday haberlerini daha iyi anlayabilmemizi sağlayacaktır. Bu doğrultuda ilerlersek 1815- 1914 yılları arasında 2 milyar doların altında bulunan uluslararası ticaret, 1914 yılında 40 milyar dolara ulaşmıştır¹. 1914 yılında dünya ticaret hacminin 40 milyar dolara ulaşmasının nedeni ise uluslararası ticaret alanında alıcı arayan mal miktarı, potansiyel alıcı sayısındaki artış, alıcı ile satıcı arasındaki iktisadi ve siyasi olarak engellerin kalkmasıdır. Bu engellerin kalkması da uluslararası ticareti olumlu yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra endüstri ve tarım yöntemlerindeki değişimler bazı malların yerel ve ulusal ihtiyaçların üzerinde üretilmesine neden olmuştur². Bu bilgilerin yanı sıra belirtmemiz gerekir ki 1820 yılından 1914 yılına kadar dünya ekonomisi 7-10 yıl aralığında ekonomik krizler yaşamıştır. Yaşanılan bu aralıkta toplam 10 kadar ekonomik kriz görülmüştür³. Öte yandan

1 Hearbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi*, C.II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.237.

2 Heaton, *A.g.e.*, s.243.

3 Michel Beaud, *Kapitalizmin Tarihi*, Çev. Fikret Başkaya, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.316.

1840'larda dünya ticaretinin yaklaşık %60'a yakını İngiltere, Almanya, Fransa ve Amerika tarafından paylaşılmışsa da 1913 yılına gelindiğinde Amerika'nın payı diğer ülkelere göre artmıştır⁴.

Birinci Dünya Savaşı'na gidildiği bir dönemde yani 4 Ağustos 1914 tarihinde, Almanya banknotların altın karşılığını kaldırarak ihtiyaç duyduğu paranın bir kısmını vergilerden bir kısmını savaş tahvillerinden bir kısmını da para basmadan karşılamıştır. Bunların yanı sıra savaşın başından beri müttefikler tarafından kuşatılan Almanya, tüketimde sınırlayıcı tedbirler alarak, ekonomik anlamda sıkıntıları azaltmak istemişse de hem maddi hem de savaş endüstrisi bakımından çok kötü bir ekonomik kriz yaşamıştır. Dahası artan ihtiyaçlar Almanya'nın üretimini savaş sanayisine çevirmesine neden olmuştur. Ekonomideki bu politika değişikliği işletmelerin kazançlarını arttırmasına rağmen yarım milyon Almanın açlıktan ölmesine neden olmuştur⁵. Fransa ile İngiltere'nin durumuna baktığımızda ise denizlerin kullanımı bu iki ülke için serbest olduğundan, ekonomik anlamda daha az güçlükle karşılaşmalarının yanı sıra bu iki ülkenin topraklarında yetişmeyen tahıl ürünleri, diğer ülkelere özellikle de Amerika'dan temin edilmiştir⁶.

Bahsedilen bu hususların dışında bir de borç olarak alınan krediler mevzusu vardır. Şöyle ki, büyük bir kısmı Amerika ve İngiltere tarafından açılan bu krediler, diğer ülkeler tarafından uzun bir dönem ödenememiş bundan dolayı ülkeler masraflarını karşılayabilmek için merkez bankasından aldıkları avans miktarlarını sürekli olarak artırma yoluna gitmiştir. Merkez Bankası da bunları karşılayabilmek için yeni tahviller çıkarmak zorunda kalmıştır⁷. Dünya ekonomisinin genel görünümü bu şekilde olmakla beraber dünya buğday ekonomisi ve Amerikan basınına göre Çanakkale Deniz Savaşları'nın buğday ekonomisine etkisi bundan sonraki bölümlerde anlatılacaktır.

Çalışmada *The Ogden Daily Standard*, *The Salt Lake Tribune*, *Salt Lake Telegram*, *The Logan Republican* ve *Evening Times Republican* gazetelerinden yararlanmakla birlikte 3 Kasım 1914'teki müttefik donanmasının ilk saldırısı ve kasım ayı buğday ekonomisinin durumu, Mesudiye Zırhlısı'nın batırılışı ve aralık ayı buğday ekonomisinin durumu, 19 Şubat 1915 harekâtı öncesi ve sonrasındaki haberler ile ocak-şubat aylarındaki buğday ekonomisinin durumu anlatılmıştır. Son olarak da 18 Mart 1915 harekâtı öncesi ve sonrasındaki haberler ile mart ayı buğday ekonomisinin durumu aktarılmıştır. Ayrıca çalışmada araştırma eser ve makalelerden de yararlanılmıştır.

4 Nuri Doğan, *Cumhuriyet Öncesi Türk Amerikan Ticaret Anlaşmaları*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss.55-56.

5 Gerhard Köhnen, *Dünya Ekonomi Tarihi*, Çev. Tunay Akoğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1965, s.229.

6 Pierre Renovin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, C.I, Çev. Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1969, s.298.

7 Vedat Eldem, *Harp ve Müterake Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, ss.24-25.

Konu literatürüne baktığımızda bu alanda Recep Karacakaya'nın "Çanakkale Savaşları'nın Amerikan Basınındaki Yansımaları", Behçet Kemal Yeşilbursa- İpek Bolat'ın "The New York Times Gazetesine Göre Çanakkale Deniz Savaşları" ve Mehmet Okur- Hazel Kul'un "Çanakkale Savaşı'nın ABD Basınına Yansıması" makaleleri bulunmaktadır.

1. Çanakkale Deniz Muharebeleri'nin Amerikan Buğday Ekonomisine Etkisi

Birinci Dünya Savaşı'na 1917 yılına kadar dâhil olmamakla birlikte Amerika, Avrupa'ya 6 milyar dolar değerindeki altını savaş gereksinimlerinin karşılanması için vermiştir. Bunun yanı sıra Amerikan hisse senedi fiyatları, savaşa girilmeyeceği düşüncesinden dolayı 1914 yılının temmuz ayında güçlü seyretmiş ancak temmuz ayı sonunda savaş kaçınılmaz hale gelince, Amerika borsalarında sıkıntılar görülmeye başlamıştır. Nitekim ticaretini ve altın yatırımlarını dengelemek adına tahıl ve pamuk ihracatına bağımlı bir tarım ülkesi olan Amerika'nın, deniz ablukalarıyla yapılan bu uzun savaş döneminde, iç piyasa ticareti ciddi anlamda etkilenerek tahıl ve pamuk fiyatlarında değişimlere neden olmuştur⁸. Fiyatlardaki bu değişimi biraz daha açarsak biraz önce de ifade ettiğimiz gibi deniz ablukalarıyla yapılan savaşta, Çanakkale Boğazı gibi önemli yerlerin kapalı olması Rusya'nın elindeki buğdayı dünya piyasasına sürememesine sebep olmuştur. Bu sebep de diğer ülkeleri buğday ihtiyaçlarını karşılaması için Amerika'ya yöneltmiştir. Neticede Amerika'da artan buğday ihracatı iç piyasada buğday fiyatlarını yükseltmiştir. Bu doğrultuda söyleyebiliriz ki, Amerika'da buğdayın 1910-1914 yılları arasında ortalama yıllık fiyatı 55,063 dolar iken bu fiyat 1915 yılında 251,854 dolara çıkmıştır. Öte yandan buğday ve buğday unu üretiminin ihracat yıllarına göre oranları da aşağıdaki tabloya göre olmuştur⁹.

Buğday ve Buğday Unu Üretim Yılları	Üretim	İhracat	İhracat Oranı
1910-1914	3,487,295,000	524,835,368	15.05
1915-1919	4,106,891,000	1,200,584,167	29.23
1915	891,017,000	332,464,976	37.31

Tablo 1. Buğday ve buğday unu üretiminin ihracat yıllarına göre oranları

8 Quentin R. Skrabec Jr., *The 100 Most Important American Financial Crises, An Encyclopedia of the Lowest Points in American Economic History*, Greenwood, England, 2015, s.130.

9 "Exports From The United States Before and After The Outbreak Of The War", *Federal Reserve Bulletin*, C.V, United States, 1919, ss. 955-956.

Yukarıda göstermiş olduğumuz tablo dışında dünya buğday piyasasına baktığımızda, 20. yüzyılın başında Avrupa buğday ihracatı, dünyadaki buğday ve un ticaretinin neredeyse %50'sini oluşturmaktadır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Avrupa hasadının yok olması ve Avrupa'da artan gıda talebi diğer ülkeleri üretime teşvik ederek, buğday ticaretinin çoğunlukla kıtalararası olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Rusya ve Tuna ülkeleri olarak da bilinen Macaristan, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan bölgesinde yapılan ihracatın gerilemesi Amerika, Kanada, Arjantin ve Avustralya gibi ülkelerin ihracatlarında %50-%80 arasında değişen bir artışa neden olmuştur. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış yılı olan 1914 yılına kadar ülkelerin buğday ve buğday unu dâhil olmak üzere dünyadaki üretim ve ihracat oranları aşağıdaki tablodaki gibi olmuştur¹⁰.

Ülkeler	Dünya Buğday Üretim yüzdelik oranı	Dünya ihracat yüzdelik oranı
Rusya	20.03	20.47
Tuna Ülkeleri	8.32	14.56
Amerika	18.26	12.52
Arjantin	3.89	12.04
Kanada	5.22	11.44
Avustralya	2.39	6.26

Tablo 2. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış yılı olan 1914 yılına kadar ülkelerin buğday ve buğday unu dâhil olmak üzere dünyadaki üretim ve ihracat oranları

Buradaki tabloya ek olarak şunu da söyleyebiliriz, dünyadaki buğday üretimi 1912 yılında 3.792.000.000 ölçek; 1913 yılında 4.127. 000.000 ölçek; 1914 yılında 3.586.000.000 ölçek; 1915 yılında 4.145.000.000; 1916 yılında ise 2.984.000.000 ölçek olmuştur. Bu bilgiler dışında ayrıca ifade etmemiz gerekir ki Avrupa ve Rusya'nın Asya bölgelerinde, 1915 yılı içerisinde, 2.433.000.000 ölçek buğday üretilmiştir. Ancak 1915 yılında birçok ülkede buğday üretiminin artmasına ve ekilen buğdayın verimli olmasına rağmen buğday fiyatları yüksek olmuştur¹¹.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde yukarıda aktardığımız bilgiler doğrultusunda, Amerikan basınına yansıyan, Çanakkale Boğazı'nın kapalı olmasının Amerikan buğday piyasasına etkisi anlatılacaktır.

10 Gema Aparicio-Vicente Pinilla, "International Trade in Wheat and Other Cereals and the Collapse of the First Wave of Globalization, 1900-38", *Cambridge University Press, Journal of Global History*, C. XIV, England, 2019, s.55.

11 *YearBook of the United States Department of Agriculture 1917*, Washington Government Printing Office 1918, s.461. (Bundan sonraki atıflarda "YearBook, ..., s." şeklinde yazılacaktır.)

2. Çanakkale Deniz Muharebeleri'nin Boğday Ekonomisine Etkisi ile İlgili Haberler

2 Ağustos 1914'te Almanya ile Osmanlı Devleti arasında ittifak anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının hemen ardından Alman donanması, Akdeniz'de görevli bulunan Goeben ve Breslau'ya İstanbul'a gitme emri vermiştir. Verilen emirden haberdar olan Berlin'deki Osmanlı Askerî Ateşesi de bu bilgiyi Enver Paşa'ya iletmıştır. Nitekim 10 Ağustos 1914'te Enver Paşa'dan alınan izin ile Goeben ve Breslau, Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapmıştır¹². Öte yandan Goeben ve Breslau'yu takip eden İngiliz ve Fransız gemileri Goeben ve Breslau'nun teslim edilmesini istemiş bunun üzerine Osmanlı Devleti de 80.000.000 mark vererek gemileri satın aldığını, Amiral Souchon'un Osmanlı donanmasında görevlendirildiğini¹³ ayrıca söz konusu gemilere Yavuz (Goeben) ve Midilli (Midilli) isminin verildiğini açıklamıştır¹⁴. Başlangıçta yaşanan bu gelişmelerin ardından, 27 Eylül 1914 tarihinde, Çanakkale Boğazı'nda çıkışları kontrol eden İngiliz savaş gemilerinin, boğazdan çıkış yapmak isteyen Osmanlı torpido gemisini geri dönmeye zorlaması, Osmanlı Devleti'nin, boğaza torpil döşeyerek, boğazı ticaret ve savaş gemilerine tamamen kapatmasına neden olmuştur¹⁵. 29 Ekim 1914 tarihine gelindiğinde ise Amiral Souchon komutasındaki Türk donanması, Karadeniz'de Odessa, Sivastopol, Novorossisk limanlarını bombardıman edip, iki Rus ve bir Fransız gemisini batırmuş ve böylece gerekli savaş ortamı hazırlanmıştır¹⁶. 1 Kasım 1914 tarihinde Rusya, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya sınırından saldırıya geçmiştir. Aynı gün İngilizler Akabe'yi bombardıman etmiş ve İzmir Körfezi'nde bulunan Urla İskelesi'ndeki iki Osmanlı gemisini batırmıştır. 3 Kasım 1914'te ise 16 parçadan oluşan İngiliz-Fransız donanmasından İngiliz gemileri, Ertuğrul ve Seddülbahir'e, Fransız gemileri de Orhaniye ve Kumkale tabyalarına saat 07.00'de ateş açmaya başlamıştır¹⁷. Müttefik donanmasının boğaz giriş tahkimatına yaptığı bu ilk bombardıman, bir sonuç almaktan çok Rusya'dan sonra İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanı niyeti taşımaktadır¹⁸.

12 Necmettin Alkan, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *Uluslararası Sempozyum, 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak 20-21 Kasım 2014, Sempozyum Bildirileri*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2015, ss.160-167.

13 Ozan Tuna, "Amiral Souchon'un Donanma Komutanı Olması ve Rus Limanlarının Bombalanması", *OTAM*, S. 36, Ankara, 2104, s.203.

14 Hülya Toker, *Birinci Dünya Savaşı'nda Galiciya Cephesi (15'inci Kolordunun Harekâtı)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2016, s.8.

15 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918) Dördüncü Bölüm Birinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın Çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu*, C. IX, Ankara, 1996, s.15.

16 Toker, *a.g.e.*, s.9.

17 Cemal Akbay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları ile Harbe Girişi*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014, s.245.

18 *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (4Haziran 1915-09 Ocak 1916)*, C.V, III. Kitap,

Amerikan basını yukarıda bahsetmiş olduğumuz bu gelişmeleri okuyucularına aktarmayı ihmal etmeyerek gün gün bilgilendirmiştir. Aktarılan bu haberlerin dışında ekonomik anlamda ilk tespit edilen haber ise *The Salt Lake Tribune* gazetesine aittir. 16 Kasım 1914 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi, kışın Odessa hariç Rusya'nın başlıca limanlarında buzlanma görüldüğünü bundan dolayı tüm Rus gemilerinin ticaret yollarına ulaşmak için kapalı olan Çanakkale Boğazı'ndan geçmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Baltık Denizi'nin Rusya'yı engellemek için Almanlar tarafından kapatıldığı ve Vladivostok'un Rusya'nın dış dünya ile bağlantısını sağlayan tek liman olduğu anlatılmıştır. Ayrıca haberde Rusların İstanbul'a hâkim olmaları durumunda güçlü bir deniz ticaretine sahip olacakları da ifade edilmiştir¹⁹. Haberi desteklemek adına şunu söyleyebiliriz boğazlar, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik, siyasi ve stratejik çıkarlarının gerçek noktasını oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise boğazların Rus mülklerinin kıyılarına giden yolları kontrol etmesinin yanı sıra Rus ticaretinin Akdeniz bölgesine inmesine imkan vermesi ve Balkanlar'daki siyasi nüfuz için doğal bir çıkış noktası oluşturmasıdır²⁰.

28 Kasım 1914 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi dünya savaşına farklı bir boyuttan yaklaşarak, 1915 yılının buğday hasadı için dünya tarihinin en büyüğü olacağını dile getirmiştir. Bununla birlikte çiftçilerin, ürünlerini özellikle ülkelerin savaş ilanından itibaren artırmayı planlamasının hiç de şaşırtıcı olmadığını, milyonlarca erkeğin silah altına alındığı bir dönemde savaşın iki ya da üç yıl sürebileceğini ve Rus buğday ihracatının boğazın kapalı olması nedeniyle durdurulduğunu yazmıştır²¹. Haberde belirttiği gibi boğazın kapalılığı sadece Rusya'yı değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni etkileyerek, deniz yoluyla ithal edilen un, şeker gibi tarım ürünlerinin ticaretini ciddi şekilde sarsmış ve fiyatların artmasına neden olmuştur²². Tarım ürünlerinin dışında temel gıda maddelerinden biri olan peynirin okkası da dönemin parası ile on iki kuruş olmuştur²³. Ayrıca İstanbul çarşı ve pazarlarında da alışa gelmiş hareketlilik artık kalmamıştır²⁴.

13 Aralık 1914 tarihine gelindiğinde artık müttefik donanması saldırılarında denizaltıları da kullanmaya başlamıştır. Bu kullanılan

Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s.5. (Bundan sonraki atıflarda "*Birinci Dünya Savaşı'nda, ..., s.*" şeklinde yazılacaktır.)

19 *The Salt Lake Tribune*, 16 Kasım 1914.

20 Marian Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013, s.129.

21 *The Salt Lake Tribune*, 28 Kasım 1914.

22 Alev Gözcü, "I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XVI, S.32, İzmir, 2016, s.141.

23 Fikret Yılmaz, *Gelibolu Mektupları (1912-1915)*, Başakşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.119./1913 yılında Beyaz Peynir'in parakende satış fiyatı 6.25'tir. Detaylı bilgi için bkz. Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tekik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s.149.

24 William M. Pickthall, *Harpte Türklerle Birlikte*, Çev. Kemalletin Yiğiter, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 14-15.

denizaltılardan bir tanesi olan “B-11 markalı denizaltı Yüzbaşı Norman Holbrook kumandasında şafakla birlikte Ertuğrul-Orhaniye hattının dışında denize daldı. Periskop göstermeksizin yalnız pusulasıyla 4 saat seyretti. Sonra periskobunu çıkarıp etrafını gözden geçirince sağ tarafında büyük bir Türk savaş gemisinin yatmakta olduğunu gördü. Bu denizaltı, Mesudiye’nin 600 yarda yakınına gelebilmek için dört sıra torpil hattının altından geçmişti. Büyük savaş gemilerinin çarpması için atılmış olan bu torpiller karşıdan karşıya ve tekriben 3-5 metre derinlikte bir set oluşturuyordu. B-11 ise daha derin suların güven içerisinde seyretmişti. İngiliz denizaltısının 600 yarda mesafeden attığı bir torpedo Mesudiye’nin sancak kış omuzluğuna çarptı ve gemi yavaş yavaş sancağa doğru devrilmeye başladı”²⁵.

Aralık ayında müttefik donanmasının gerçekleştirdiği bu operasyon, Amerikan basının ana gündem maddesi olmuştur. Bu ana gündem maddesinin dışında Çanakkale Boğazı’na yönelik operasyonları buğday fiyatlandırılmasıyla ilişkilendiren 23 Aralık 1914 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi, buğday fiyatlarının yükselmesine neden olan iç gelişmeleri aktardıktan sonra, müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı’nı zorladığı haberlerinin, buğday fiyatlarını etkileyen gelişmelerden biri olduğunu anlatmıştır²⁶. Çanakkale Boğazı saldırılarına ekonomik açıdan yaklaşan 24 Aralık 1914 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi de tahıl borsasının merkezi olan Chicago’dan aktardığı haberde, Çanakkale Boğazı’nı İngiliz-Fransız donanmasının zorladığı söylentilerinin buğday fiyatlarını önemli ölçüde etkilediğini, spekülâtorlerin piyasayı yükseltmeye yöneldiğini ve bunun fiyatlarda hızlı bir yükselişe neden olduğunu yazmıştır. Ayrıca haberde çıkan söylentiler arasında Çanakkale Boğazı’ndaki kontrolün Türkler tarafından kaybedildiği ve bunun sonucunda milyonlarca ölçek buğdayın Rusya’dan Akdeniz’e geleceği okuyucularla paylaşılmıştır²⁷. Haberlerde de görüldüğü gibi Mesudiye Zırhlısının batırılışı önemli bir etki yaratmıştır.

Aralık ayında Amerikan basının ana gündem maddesi Mesudiye Zırhlısıdır. Ocak ayının ana gündem maddesi ise Çanakkale Boğazı ve buğday olmuştur. Bu doğrultuda haber yapan 10 Ocak 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi, “Fırıncılar Buğday Artışını Kontrol Etmeye Çalışıyorlar” başlıklı haberinde, Çanakkale Boğazı’nın kapatılması ve buna bağlı olarak Rus buğday ihracatının durmasının, buğday talep eden ülkeleri Amerika’ya yönelttiği ayrıca Chicago fırıncılarının un borsasında baskıya karşı mücadele etmekte olduklarını yazmıştır²⁸. Yine *The Salt Lake Tribune* gazetesinin aynı tarihli sayısında “Ekmeçlik Tahıl Üzerinde Söylentiler ve Çanakkale Boğazı’nın Zorlanması” başlıklı Chicago kaynaklı haberinde, Amerika’nın ekmeğe ambargo koyabileceği ve Çanakkale Boğazı’nın geçilebileceği söylentilerinin buğday sahipleri için sıkıntı yaratacağı

25 Ali Fuat Örenç;Levent Düzcü, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale’de Türk Donanması*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.49.

26 *The Ogden Daily Standard*, 23 Aralık 1914.

27 *The Salt Lake Tribune*, 24 Aralık 1914.

28 *The Salt Lake Tribune*,10 Ocak 1915.

dile getirilmiştir. Ayrıca haberde borsanın açılış günü olan 9 Ocak'ta buğdayın ilk birkaç dakika içerisinde şaşkıncu derecede bir düşüş yaşadığı belirtilmiştir²⁹. 11 Ocak 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi de "Umarım Diğer Kaleler Düşer" başlıklı haberinde, un çuval fiyatının yükseldiğini, müttefiklerin Çanakkale Boğazı'nı koruyan kalelerden birini yıkması üzerine, Chicago borsasında, buğday fiyatında düşüş görüldüğünü yazmıştır. Bunun yanı sıra haberde buğdaydaki bir dolarlık düşüşün ortalama bir ev hanımını sevindirdiği de ifade edilmiştir. Ayrıca haber içeriğinde, Çanakkale Boğazı'ndaki başka kalelerin düşmesi ve Rus buğdayının Karadeniz'den çıkış yolu bulup, müttefik ticaretine açılmasının umut edildiği dile getirilmiştir. Çanakkale Boğazı'nın ekonomik boyutunu vermeye devam eden *The Ogden Daily Standard* gazetesi ilerleyen sayfalarında "Chicago Tahılı" başlıklı bir haber paylaşmıştır. Paylaşılan haberde, Çanakkale Boğazı'ndaki yıkılan kalelerin müttefiklere yol açtığı ve Rusya'daki muazzam buğday depolarının yakında Batı Avrupa için kullanılacağı söylentilerinin borsanın düşüşle kapanmasına neden olduğu anlatılmıştır³⁰. 11 Ocak 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi de "Chicago Tahılı" başlıklı haberinde, Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerin müttefiklere yol açtığı ve Rusya'daki muazzam buğday depolarının yakında Batı Avrupa için kullanılacağı söylentileri borsanın düşüşle kapanmasına neden olduğunu yazmıştır³¹.

Buğday fiyatlarının Amerika'daki artışıyla ilgili 14 Ocak 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi verdiği haberinde, Chicago ticaret kurulu başkanının, çiftçileri buğdaylarını pazardan uzak tutmakla suçladığını ve böylece en önemli gıda ürününün fiyatının arttığını, buğday fiyatının Avrupa'daki savaşın devam etmesi halinde daha da yükseleceğini, Fransız ve İngiliz savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı zorladığı söylentilerinin buğday fiyatını 3 kuruş azalttığını böylece Rus buğdayı için bir çıkış yolu bulanacağını, söylentilere rağmen müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan geçmeye çalıştıkları yönünde en ufak bir belirtinin olmadığını belirten sözlerine yer vermiştir. Bununla birlikte Chicago ticaret kurulu başkanının, Chicago ticaret kurulunda sadece bir manipülasyon oyunu oynandığından bahsettiği de aktarılmıştır³². 19 Ocak 1915 tarihli *Salt Lake Telegram* gazetesi ise tahıl tüccarlarının buğday ve un fiyatında herhangi bir düşüşün olmayacağını dile getiren ifadelerine yer vermiştir. Bunun dışında Rusya'nın Çanakkale Boğazı'ndan geçişinin Türkiye tarafından kapatıldığını ve bundan dolayı 400.000.000 ölçek buğdayın Akdeniz yoluyla piyasaya sürülemediğini yazmıştır. Haberin devamında da geçtiğimiz birkaç ay boyunca, Amerika'nın Rusya'yı Avrupa'nın tahıl ambarı olarak desteklediği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra bazı yollardan Rusya'dan tahıl çıkışlarının gerçekleşmesine kadar Amerika'nın Rusya'yı büyük olasılıkla

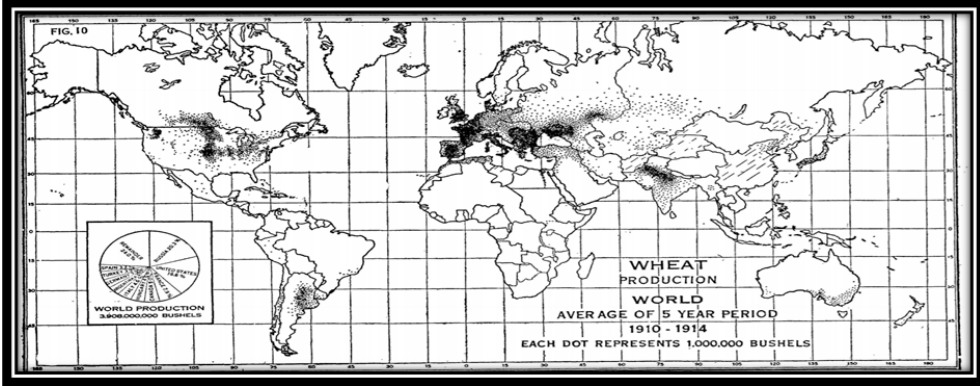
29 *The Salt Lake Tribune*, 6 Ocak 1915.

30 *The Ogden Daily Standard*, 11 Ocak 1915.

31 *Ogden Daily Standard*, 11 Ocak 1915.

32 *Salt Lake Tribune*, 14 Ocak 1915.

buğday konusunda desteklemeye devam edeceği belirtilmiştir. Son olarak haberde 1 Şubat-1 Ekim 1914 tarihleri arasında dünyanın her yerinde buğday hasadının olduğunu, Arjantin'in de şubat ayında buğday hasadı piyasasında ilk olacağını ancak sevkiyatların buğday fiyatlarını etkilemesi için haftada 3.000.000 veya 4.000.000 ölçek buğday hasadının yapılması gerektiği dile getirilmiştir³³. Bu haberi desteklemek adına aşağıdaki haritada önemlidir.

Şekil 1. Dünya buğday üretimi haritası³⁴

23 Ocak 1915 tarihli *The Logan Republican* gazetesi, "Buğday Fiyatları Niçin Yüksek?" başlığı ile bir yorum haber paylaşmıştır. Haberde spekülörlerin keyfi olarak fiyatları arttırdığını ve bunun araştırılması gerektiğini, kongrede yer alan milletvekillerinin konunun ciddiyetini kavrayamadıklarını ayrıca milletvekillerinin Avrupa'daki savaşın tüm ülkeleri etkilediğini yeni keşfettikleri anlatılarak, milletvekillerinin vurdumduymazlıkları dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra haberde 1914 yılında Dünya'nın tahıl üretiminde ciddi olarak yetersiz kaldığını, Amerika'nın ise 1914'te rekor bir mahsul bulundurduğunu yazmıştır. Yorum haberin devamında Türklerin savaşa girmesiyle birlikte Çanakkale Boğazı üzerinden gerçekleşen Rus buğday akışının kesildiğini ve buğday fiyatlarının savaş başladığı günden bu yana arttığı dile getirilmiştir³⁵.

Şubat ayına girilmesiyle birlikte gazeteler Çanakkale Boğazı'na yönelik olası bir operasyondan tekrardan bahsetmeye başlamışlardır. Bunun yanı

33 *Salt Lake Telegram*, 19 Ocak 1915.

34 *YearBook, ...*, s.462. /5 yıllık buğday üretim periyodunun verildiği bu haritada her noktanın 1.000.000 ölçek buğdayı gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca haritanın sol alt köşesinde gösterilen yuvarlakta bu dönem içerisinde ortalama buğday üretiminin 3.908.000.000 ölçek olduğu belirtilmiştir. Dahası haritada buğday üretiminin ülkelere göre dağılımı da gösterilmiştir. Buna göre Rusya: %20,3, Amerika: %18,6, Fransa: %7,9, Kanada: %5,0, Macaristan: %4,0, İtalya: %4,6, Arjantin: %4,0, Almanya: %3,9, Türkiye: %3,9, İspanya: %3,2, geriye kalan kısım ise %24,0 olarak aktarılmıştır.

35 *The Logan Republican*, 23 Ocak 1915.

sıra buğday ekonomisi hakkında da bilgiler vermeye devam etmişlerdir. Bu doğrultuda yayımlanan gazetelerden 3 Şubat 1915 tarihli *Salt Lake Telegram* gazetesi, Chicago kaynaklı haberinde, buğday fiyatlarının Çanakkale Boğazı'nın açıldığı söylentisine bağlı olarak, Rusya'nın Batı Avrupa ile olan temasını sağlama ihtimali nedeniyle düştüğünü yazmıştır³⁶. 7 Şubat 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi de "Haftalık Finans Görünümü" başlıklı haberinde, Çanakkale Boğazı'nın açılıp kapandığı yönündeki spekülasyon haberlerin buğday fiyatları üzerindeki etkisini dile getirmiştir³⁷. Öte yandan İngilizlerin ekonomik durumunu dile getiren 13 Şubat 1915 tarihli *The Logan Republican* gazetesi, "Fiyatları Düzeltmek İçin Azaltmak" başlıklı haberinde, Avam Kamarası'nda kömür, gıda ve diğer alanlarda artan yaşam maliyetleri için yapılan ve bütün gün süren bir müzakereden sonra tartışmaların önümüzdeki çarşambaya kadar ertelendiğini yazmıştır. Ayrıca haberde İngiliz Başbakanı Asquith'un, geleceğe dair umutlu olduğu aktararak, Arjantin ekinlerinin gelmesiyle birlikte, Rusya'dan gelecek 10.000.000 ölçek buğdayın ve müttefikler tarafından ele geçirilen Alman gemilerinin buğday fiyatlarını düşüreceğine dair ifadelerine yer vermiştir. Haberin devamında muhalefet lideri Andrew Bonar Law'un hükümetin Çanakkale Boğazı'nın kapatılmasından önce buğday arzı sağlamak için adımlar atması gerektiğini dile getirdiği konuşmasına da yer verilmiştir³⁸. Haberde İngiliz Başbakanı Asquith'in buğday ile ilgili düşünceleri aktarılmış ve Başbakanın buğday fiyatlarının düşeceğine yönelik tahmini okuyucularla paylaşılmıştır. Bu haberin geri planına baktığımızda ise İngiltere'nin daha önceki yıllara göre, ciddi oranda buğday ithalatının arttığı görülmektedir. Bu bağlamda İngiltere ve müttefiklerinin savaş dönemindeki buğday ithalat oranlarını gösteren³⁹ aşağıdaki tabloya bakmamız yararlı olacaktır.

Yıllara göre ülkelerin ölçek üzerinden İthalat rakamları	1909-10'dan 1913-14	1914-15	1915-16
Ülkeler	İthalat	İthalat	İthalat
Fransa	43,673	70,135	90,965
İngiltere ve İrlanda	216,054	204,065	211,263
İtalya	53,219	59,719	77,171
Toplam İthalat	312,946	333,920	379,400

Tablo 3. Savaşın müttefiklerdeki buğday ithalat artışını gösteren tablo.

Tabloda da görüldüğü gibi 1914-1915 dönemi içerisinde İngiltere'nin önceki yıllara göre buğday ithalatında azalış görülse de 1915 yılı ve sonrasında buğday ithalatının arttığı görülmektedir. Diğer gazete haberlerine devam edecek

36 *Salt Lake Telegram*, 3 Şubat 1915.

37 *The Salt Lake Tribune*, 7 Şubat 1915.

38 *The Logan Republican*, 13 Şubat 1915.

39 *YearBook*, ..., s.475.

olursak, 14 Şubat 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi, “*Bulgarların Savaş’tan Kazançları*” başlıklı haberinde, Çanakkale Boğazı’nın kapanmasından bu yana Dedeoğaç’ın ithalat ve ihracat ticaretiyle neredeyse boğulduğunu anlatmıştır. Dahası Rusya, Romanya ve diğer Balkan devletlerine devasa miktarda mal girişinin yapıldığı, Bulgar hükümetinin şimdiye dek çok büyük bir gelir elde ettiği, rıhtımların sürekli mal yüklenir vaziyette olduğu ve son olarak ekonomik anlamda İstanbul kaybederken Dedeoğaç’ın kazandığı ifade edilmiştir⁴⁰. Diğer gazete haberlerine geçmeden önce belirtmemiz gerekir ki o dönemde Dedeoğaç transit noktasıdır⁴¹. Bu bağlamda Çanakkale Boğazı’nın kapatılmasından sonra posta nakliyatı ve ticaret işlemleri Dedeoğaç üzerinden yapılmıştır⁴².

19 Şubat 1915 tarihine gelindiğinde yapılan plan doğrultusunda 10 gemiden oluşan müttefik donanması, sabah saat 9.51’den itibaren Seddülbahir ve Orhaniye tabyalarına 7,5 saat süren bir saldırı icra etmiştir. Saat 17.30’a kadar süren bu saldırıda, müttefik donanması 1000’in üzerinde top atışı gerçekleştirmiştir. Bu sayısal rakama bakarak bir sonuç alındı izlenimi edinilmiş olsa da durum çok farklıdır ve operasyonun başında bulunan Amiral Carden istediği sonucu alamamıştır. Öyle ki Amiral Carden, donanmanın zayıf vermesini önlemek için gemilere geri çekilme emrini vermiştir⁴³. 20 Şubat 1915 tarihinden 24 Şubat 1915 tarihine kadar ise bölgede çıkan fırtına nedeniyle müttefik donanması herhangi bir operasyonda bulunmamıştır⁴⁴.

Müttefik donanmasının gerçekleştirmiş olduğu 19 Şubat 1915 harekâtından iki gün sonra yayımlanan 21 Şubat 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi, Çanakkale Boğazı’nı zorlama girişimiyle müttefiklerin, Rus depolarındaki büyük buğday stokunun serbest bırakılmasını hedeflediklerini yazmıştır⁴⁵. 23 Şubat 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi de Çanakkale Boğazı’nın açılması durumunda, Rusya’dan buğday çıkışının gerçekleşeceğini bunun da buğday fiyatlarında değişime neden olacağını dile getirmiştir⁴⁶. Aynı tarihli *Salt Lake Telegram* gazetesi ise Chicago kaynaklı haberinde, müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı’na girme ihtimalinin olması, buğday sahiplerinin buğdaylarını acele bir şekilde elden çıkarmalarına neden olduğunu yazmıştır. Aynı gazetenin ilerleyen sayfalarında buğday fiyatındaki artışın, yaşam maliyetlerinde büyük bir artışa neden olduğu dile getirilmiştir⁴⁷. Ertesi gün yayımlanan yine *Salt Lake Telegram* gazetesi, Çanakkale’nin tekrardan bombalanmaya başlanmasıyla birlikte buğday fiyatlarında keskin bir düşüş

40 *The Salt Lake Tribune*, 14 Şubat 1915.

41 BOA, *Hariciye Nezâreti İdare*, Dosya 1192, Gömlek 14.

42 BOA, HR. İD., Dosya 1725, Gömlek 93.

43 *Birinci Dünya Savaşı’nda, ...*, s.7.

44 Ahmet Özdemir, *Zaferin 100’ncü Yılı Anısına Çanakkale Destanı*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s.36.

45 *The Salt Lake Tribune*, 21 Şubat 1915.

46 *The Ogden Daily Standard*, 23 Şubat 1915.

47 *Salt Lake Telegram*, 23 Şubat 1915.

yaşandığını yazmıştır⁴⁸. Aynı tarihli bir başka gazete olan *The Salt Lake Tribune* gazetesi de Türk başkentinin şimdi tehdit altında olduğunu, boğazı zorlamanın Fransa ve İngiltere için buğday mühimmatı anlamına geldiğini ve boğazın açılmasıyla Rusya'nın istediği silahları kolayca tedarik edebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Karadeniz kıyılarında toplanan muazzam buğday depolarının Batılı müttefiklere ulaşabileceğini de yazmıştır⁴⁹. Bu haberlerde de görüldüğü gibi buğday fiyatlarının değişimi Çanakkale Boğazı'nın açılıp açılmamasına bağlıdır.

25 Şubat 1915 tarihine gelindiğinde, üçüncü kez Çanakkale Boğazı'na yönelik saldırılarını gerçekleştirecek olan müttefik donanması, saat10'dan saat17'ye kadar 10 zırhlı ile Çanakkale Boğazı girişinde bulunan tabyaları bombalamıştır. Bu 7 saatlik bombardımanda Seddülbahir, Orhaniye ve Ertuğrul tabyaları zarar görmüştür. Anadolu'daki tabyalar ise cephe azlığından dolayı yapılan saldırılara kısıtlı olarak cevap verebilmiştir⁵⁰. Bir gün sonra Kumkale ve Seddülbahir'e verilen zararı görmek isteyen müttefikler, karaya küçük bir asker birlik çıkarmıştır. Ancak, Türk birlikleri tarafından bu birlikler geri dönmek zorunda bırakılmıştır⁵¹. 26 Şubat 1915 tarihinde ise müttefikler terk edilmiş olarak gördükleri Kumkale ve Seddülbahir bölgesine çıkarma harekâtı planlamıştır. Keşif amacı taşıyan bu plan çerçevesinde, öğleden sonra 50 kişilik küçük bir askeri birlik, Kumkale mezarlığına kadar gitmiştir. Ancak her şey müttefiklerin planladığı gibi gitmemiştir. Şöyle ki Türk birliklerinin karşı saldırısı sonucunda müttefikler bir ölü ve iki yaralı bırakarak geri dönmek zorunda kalmıştır. Seddülbahir bölgesinde ise 45 kişilik küçük bir askeri birlik karaya çıkabilmiştir. Dörde ayrılan bu küçük askeri birlikten biri Seddülbahir'de bulunan altı toptan dördünü tahrip etmiştir. Daha sonrasında bu askeri birlik Ertuğrul tabyasına yönelmiştir. Ancak burada Türk direnişi ile karşılaşınca geri dönmek zorunda kalmıştır⁵². 27-28 Şubat günlerine gelindiğinde hava şartlarının kötü olmasına rağmen müttefik donanması Ertuğrul, Seddülbahir, Orhaniye ve Kumkale tabyalarını bombalamıştır⁵³. Bu gelişmelerin yaşandığı sırada yayımlanan 26 Şubat 1915 tarihli *Evening Times Republican* gazetesi, "Savaş Haberleri Nedeniyle Buğday'da Panik" başlıklı ve Chicago kaynaklı haberinde, borsada adeta panik satışlarının yapıldığını ve buğday borsasında 5 sentten daha fazla kaybın olduğunu, bunun nedenin ise Çanakkale Boğazı'nın açılma ihtimalinden olduğunu yazmıştır⁵⁴. 27 Şubat 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi, "Müttefik Donanması Çanakkale Boğazı'nın 14 mil İçine Girdi" başlıklı haberinde,

48 *Salt Lake Telegram*, 25 Şubat 1915.

49 *The Salt Lake Tribune*, 26 Şubat 1915.

50 Özdemir, A.g.e., s.36.

51 Mirliva Sedat, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Haz. Mehmet Köçer, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 139.

52 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Nisan 1915)*, C. V, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, ss.131-132.

53 Özdemir, A.g.e., s.38.

54 *Evening Times Republican*, 26 Şubat 1915.

40 savaş gemisini bir araya getiren müttefik donanmasının İntepe kale menzili içine girdiği ve İntepe Kalesi'nin yıkıldığını yazmıştır. Ayrıca gemilerin şu anda Dardanos Kalesi menzili içerisinde olduğu da anlatılmıştır. Haber devamında ise Karadeniz kıyılarındaki devasa buğdayı serbest bırakma gerekliliğinin Çanakkale'ye yapılan operasyonların gösteri operasyonlarından ziyade ciddi girişimler olduğunu gösterdiğini yazmıştır⁵⁵. Haberlerde de görüldüğü gibi yapılan operasyonlarla birlikte Çanakkale Boğazı'nın açılma ihtimalinin olması Amerikan buğdayının iç piyasadaki fiyatlarını düşürmüş buğday ihracatından gelir sayılanların ise paniklemesine neden olmuştur. Bununla birlikte Rus buğdayının dünya piyasasına tekrar açılabilmesi ihtimali ortaya çıkmıştır.

18 Mart 1915 tarihine yaklaşıldığı bir dönemde müttefikler, Çanakkale Boğazı'nda varlığını iyice hissettirmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1 Mart 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi, Chicago kaynaklı haberinde, Çanakkale Boğazı'na 14 mil kadar girildiğine dair haberlerin, buğday fiyatlarında sansasyonel bir düşüş yaşanmasına neden olduğunu ve görünüme göre kısa bir süre sonra Rus buğdayının serbest kalacağını yazmıştır⁵⁶. 1 Mart tarihli bir başka gazete olan *The New York Times* gazetesi de bu tarihe kadar savaşmak için bir araya gelen en büyük donanmanın Ege ve Marmara Deniz arasında bulunan geçidi İstanbul'a ulaşmak için zorladığını yazmıştır⁵⁷. 3 Mart 1915 tarihli *The Ogden Daily Standard* gazetesi, "Buğday Fiyatları ve Çanakkale Boğazı" başlığı ile verdiği haberinde, Çanakkale Boğazı'nın geçilme teşebbüsünün şüpheli hale gelmesi durumunda, buğday fiyatlarının bir kez daha tırmanacağını dile getirmiştir⁵⁸. 7 Mart 1915 tarihli *The Salt Lake Tribune* gazetesi de "Yabancılar Chicago'da Buğday Alıyorlar" başlıklı ve Chicago kaynaklı haberinde, yabancı yatırımcıların hiç kesilmeden devam ettirdiği buğday alımlarını Rus buğdayının boğazdan geçeceği ihtimali nedeniyle durduklarını ve borsada yabancı yatırımcıların sermayelerini elden çıkarmaya başladıklarını yazmıştır⁵⁹.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz gazete haberlerinin dışında Çanakkale Boğazı'ndaki genel duruma baktığımızda 7 Mart 1915 tarihine kadar müttefik donanmasına ait birkaç zırhlı, neredeyse her gün Kilitbahir-Çanakkale arasında kalan Türk bataryalarını bombaladığını görmekteyiz. Dahası, faaliyetlerini gündüzle sınırlamayan müttefik donanması geceleri de mayın temizleme işlemlerini icra etmiştir. 7 Mart 1915 tarihine gelindiğinde ise müttefik donanması Dardanos ve merkez bataryalarını bombalamıştır⁶⁰. Aynı tarihte bir müttefik filosu da Kumkale ve Seddülbahir'de bulunan küçük savunma

55 *The Ogden Daily Standard*, 27 Şubat 1915.

56 *The Ogden Daily Standard*, 1 Mart 1915.

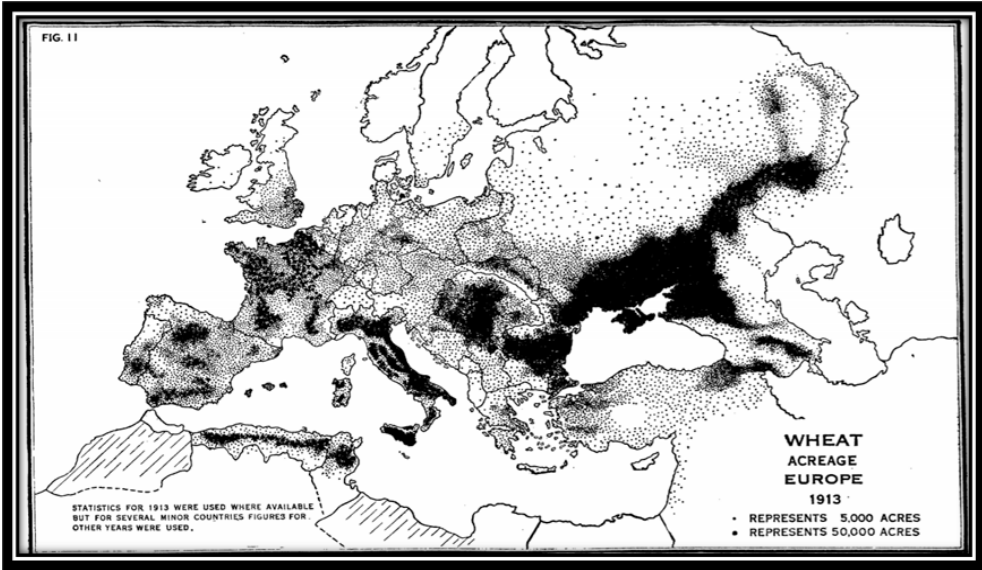
57 Mehmet Okur, Hazel Kul "Çanakkale Savaşı'nın ABD Basınına Yansıması", *100.Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi 21-24 Mayıs 2015 Çanakkale*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, s.556.

58 *The Ogden Daily Standard*, 3 Mart 1915.

59 *The Salt Lake Tribune*, 7 Mart 1915.

60 Sedat, a.g.e., s. 170.

yerlerini topçu ateşine tutmuştur⁶¹. Müttefiklerin bu faaliyetleri sürerken 7/8 Mart geci Nusrat mayın gemisinin de Erenköy Koyu'na 4,5 metre derinlikte olmak üzere 100'er metre aralıklarla mayın bırakmıştır⁶². Çanakkale Boğazı'nda bu gelişmeler yaşanırken 9 Mart 1915 tarihli *Salt Lake Telegram* gazetesi buğday piyasasının uluslararası ilişkiler boyutuna değindiği, "Yunanistan Amerika'dan Buğday Alıyor" başlıklı Washington kaynaklı haberinde, Çanakkale Boğazı'nın ticari gemilere kapatılmasıyla birlikte Rusya'dan buğday akışının kesildiğini ifade etmiştir. Haberin devamında da Yunanistan'ın Amerika'ya yöneldiğini ve şu anda Yunanistan'ın Amerika'dan ayda 25.000- 40.000 ton arasında buğday aldığını yazmıştır⁶³. Haberi desteklemek adına şunu söyleyebiliriz ki aşağıdaki haritada Yunanistan'ın neden Amerikan'dan ithalat yaptığını göstermektedir. Yine *The Salt Lake Tribune* gazetesi ertesi gün yayımlanan baskısında Çanakkale Boğazı'nın Amerika ekonomisine etkisine dair çok kısa bir yorum haber paylaşmıştır. Paylaşılan yorumda Queen Elizabeth'nin Çanakkale Boğazı'ndaki kaleleri her bombaladığında, Chicago ticaret kurulunun sarsıntıyı hissettiği anlatılmıştır⁶⁴.

Şekil 2. Buğdayın Avrupa'daki dağılımını gösteren harita⁶⁵

61 *Denizlerde Yenilmediler, Cihan Harbi'nde Alman Bahriyeliler*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.60.

62 Haluk Oral, Peter Pedersen, Julian Thompson, *Çanakkale 25 Nisan 1915-9 Ocak 1916*, Çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.5.

63 *Salt Lake Telegram*, 9 Mart 1915.

64 *The Salt Lake Tribune*, 17 Mart 1915.

65 *YearBook, ...*, s.465./ harita her ne kadar 1913 yılını gösteriyorsa da diğer yıllar için de geçerli olduğu haritanın sol alt köşesinde yazılmıştır.

Gazetelere yansıyan bu gelişmelerin dışında 18 Mart 1915 tarihinde Amiral de Robeck'in komutasındaki müttefik donanması, Çanakkale Boğazı'nı bombalayarak, saldırılarını başlatmıştır. Saat 11.15'te başlayan saldırı ile öğleye kadar tüm önemli Türk tabyaları susturulmuş ancak öğleden sonra saat ikide Fransız zırhlısı Bouvet dakikalar içerisinde batmıştır. Diğer savaş gemileri de ağır yaralar almış böylece Fransız donanması servis dışı kalmıştır. Öğleden sonra saat 4.11 civarında İngiliz zırhlısı Inflexible mayına çarparak ağır yaralanmış hemen ardından Irresistible de aynı durumla karşılaşmıştır. Nihayetinde 18 Mart 1915 tarihinde gerçekleştirilen harekât başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁶⁶. 18 Mart harekâtından bir gün sonra yayımlanan 19 Mart 1915 tarihli *Salt Lake Telegram* gazetesi, "*Chicago'da Tekrardan Buğday Fiyatları Yükseldi*" başlığı ile verdiği haberinde, Çanakkale Boğazı'nda bir Fransız savaş gemisinin batmasından sonra buğday fiyatlarında güçlü bir artış olduğunu yazmıştır⁶⁷.

22 Mart 1915 tarihine gelindiğinde Çanakkale açıklarında beklemekte olan Queen Elizabeth gemisinde bir toplantı yapılmış ve bu toplantıya Amiral de Robeck, General Ian Hamilton, Amiral Weymss, General Birdwood, General Braitwaite ve Albay Pollen katılmıştır. Toplantıya katılanlar Çanakkale Boğazı'nı zorlamak için kara ve deniz kuvvetlerinin işbirliği yapması konusunda anlaşmaya varmıştır⁶⁸. 25 Nisan 1915 gecesine gelindiğinde de âmfibi harekât müttefikler tarafından başlatılmıştır. İngiliz ve Fransız birlikleri asli taarruz grubu olarak Seddülbahir'den, Avustralyalı ve Yeni Zelandalıların oluşturduğu Anzak Kolordusu taarruz kuvveti Arıburnu'ndan, bir Fransız tugayı ise Anadolu bataryalarını meşgul etmek ve Anadolu'daki kuvvetlerin Rumeli'ye naklini geciktirme amacıyla Kumkale'den çıkarılmıştır⁶⁹.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Avrupa hasadının yok olması ve Avrupa'da artan gıda talebi diğer ülkeleri üretime teşvik ederek, buğday ticaretinin çoğunlukla kıtalararası olmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda, 27 Eylül 1914'te, Çanakkale Boğazı'nın kapatılması Rusya'nın elindeki buğdayı dünya piyasasına sürememesine sebep olmuştur. Bu sebep de diğer ülkeleri buğday ihtiyaçlarını karşılaması için Amerika, Kanada, Arjantin ve Avustralya gibi ülkelere yönelmiştir. Bu çerçevede diyebiliriz ki Amerika'da her ne kadar buğday ihracatı artmış olsa da iç piyasada durum istenildiği gibi değildir ve buğday fiyatları yüksektir. Buğday fiyatının iç piyasada bu şekilde

66 Mehmet Yetişgin, "Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S.18, Çanakkale 2015, s.8.

67 *Salt Lake Telegram*, 19 Mart 1915.

68 Figen Atabey, "İtilaf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Çıkarma Harekâtı (25 Nisan 1915)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S.18 Çanakkale, 2015, s.251.

69 S. Murad Hatip, "Birinci Dünya Harbi Çanakkale Savaşları'na Genel Bakış ve Az Bilinenler, Çanakkale Savaşı Denizde mi Kazandı?", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı:18, Yıl:13, Bahar 2015, s.175.

yüksek olmasının bir diğer nedeni de spekülâtorlerin Çanakkale Boğazı'nın açılıp kapandığı yönündeki bilgileri sürekli olarak işlemesidir. Öyle ki bu durumu Amerikan basını da spekülâtorlerin çıkardığı Çanakkale Boğazı'nı müttefik donanmasının zorladığı söylentilerinin buğday fiyatlarını önemli ölçüde etkilediği şeklinde dile getirmişlerdir. Bununla birlikte spekülâtorlerin piyasayı yükseltmeye yöneldiğini ve bunun da fiyatlarda hızlı bir yükselişe neden olduğunu yazmışlardır. Bu haberlerin yanı sıra un çuval fiyatının yükselmesine rağmen Çanakkale Boğazı'ndaki, müttefikler için, en küçük olumlu adımın Amerikan iç piyasasında ucuzlamayı da beraberinde getirdiğini dile getirilmişlerdir.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız Amerikan basınındaki haberlerden kasım ayında yayımlananlara baktığımızda, boğazın kapalı olmasının Rusya'ya etkisi anlatılmıştır. Aralık ayında da İngiliz denizaltısı B-11 tarafından batırılan Mesudiye Zırhlısı ile ilgili detaylı bilgiler verilmiş ve müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı zorladığı haberlerinin buğday fiyatlarında dalgalanmaya neden olduğu aktarılmıştır. Ocak ayına girildiğinde ise buğday ile ilgili haberler paylaşılmıştır. Ha keza Müttefik donanmasının gerçekleştirdiği 19 Şubat 1915 harekâtı öncesi gazete haberlerinde, Çanakkale Boğazı'nın açıldığı ya da kapandığı yönündeki spekülâtif haberlerin buğday fiyatları üzerindeki etkisi dile getirilmiştir. 19 Şubat harekâtı sonrası haberlerde de Çanakkale Boğazı'nın açılması durumunda Rusya'dan buğday çıkışının olacağı ve bu bağlamda buğday fiyatlarında düşüş gerçekleşeceği anlatılmıştır. 18 Mart 1915 tarihine gelindiğinde ise müttefik donanmasının gerçekleştirdiği harekâtın başarısızlıkla sonuçlanmasının, buğday fiyatlarında artışa neden olduğu anlatılmıştır.

Sonuç olarak Amerikan basını, Çanakkale Boğazı'nın kapalı olmasının buğday fiyatlarını arttırdığını ve bundan dolayı ev ekonomisinin ciddi anlamda sarsıntıya uğradığını, buğday fiyatlarının tekrardan normale dönmesi için de Çanakkale Boğazı'nın açılması gerektiğini Amerikan kamuoyuna aktarmaya çalışmıştır. Bununla birlikte dünya buğday ticaretinin durumu, Çanakkale Boğazı'nın kapalı olmasının Amerika ve diğer ülkelerin, buğday ekonomilerine etkileri gibi birçok unsurda aktarılmıştır. Makalede kronoloji takip edilerek aktarılan basınıdaki bilgiler, araştırma eserler vasıtasıyla, desteklenmiştir. Dahası bu makale ile Çanakkale Deniz Savaşları'nın Amerikan toplumu nasıl etkilediği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi:
Hariciye Nezâreti İdare:**

Dosya 1192, Gömlek 14.

Dosya 1725, Gömlek 93.

II. Süreli Yayınlar

The Ogden Daily Standard (23 Aralık 1914-3 Mart 1915)

The Salt Lake Tribune (16 Kasım 1914-17 Mart 1915)

The Logan Republican (23 Ocak 1915-13 Şubat 1915)

Salt Lake Telegram (19 Ocak 1915-19 Mart 1915)

Evening Times Republican (26 Şubat 1915)

III. Kitaplar

AKBAY, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları İle Harbe Girişi*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (4 Haziran 1915-09 Ocak 1916), C.V, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012.

Denizlerde Yenilmediler, Cihan Harbi'nde Alman Bahriyeliler, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

MICHEL, Beaud, *Kapitalizmin Tarihi*, Çev. Fikret Başkaya, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Nuri Doğan, *Cumhuriyet Öncesi Türk Amerikan Ticaret Anlaşmaları*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

- GERHARD, Köhnen, *Dünya Ekonomi Tarihi*, Çev. Tunay Akoğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1965.
- ERTUĞ, Hasan Refik, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, C.I, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.
- ELDEM, Vedat, *Harp ve Müterake Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- HEATON, Hearbert, *Avrupa İktisat Tarihi*, C.II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- QUENTIN, R. Skrabec Jr., *The 100 Most Important American Financial Crises, An Encyclopedia of the Lowest Points in American Economic History*, Greenwood, England, 2015.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918) Dördüncü Bölüm Birinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın Çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu*, C. IX, Ankara, 1996.
- MARIAN, Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Çev. Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013.
- TOKER, Hülya, *Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi (15'inci Kolordunun Harekâtı)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2016.
- ÖRENÇ, Ali Fuat - DÜZCÜ, Levent, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÖZDEMİR, Ahmet, *Zaferin 100'ncü Yılı Anısına Çanakkale Destanı*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.
- PIERRE, Renovin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, C.I, Çev. Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1969.
- WILLIAM, M. Pickthall, *Harpte Türklerle Birlikte*, Çev. Kemalletin Yiğiter, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.
- YILMAZ, Fikret, *Gelibolu Mektupları (1912-1915)*, Başakşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- YearBook of the United States Department of Agriculture 1917*, Washington Government Printing Office 1918.
- Haluk Oral, Peter Pedersen, Julian Thompson, *Çanakkale 25 Nisan 1915-9 Ocak 1916*, Çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- SEDAT, Mirliva, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Haz. Mehmet Köçer, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.

III. Makaleler

- ATABEY, Figen, "İtilaf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Çıkarma Harekâtı (25 Nisan 1915)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S.18, Çanakkale, 2015, ss.249-270, 100.Yıl.
- ALKAN, Necmettin, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *Uluslararası Sempozyum, 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak 20-21 Kasım 2014, Sempozyum Bildirileri*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2015, ss.157-178.
- "Exports From The United States Before and After The Outbreak Of The War", *Federal Reserve Bulletin*, C.V, United States, 1919, ss.952-9567
- HATİP, S. Murad, "Birinci Dünya Harbi Çanakkale Savaşları'na Genel Bakış ve Az Bilinenler, Çanakkale Savaşı Denizde mi Kazanıldı?", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S.18, Çanakkale 2015, ss.161-193,
- GÖZCÜ, Alev, "I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XVI, S.32, İzmir, 2016, ss. 133-169.
- GEM Aparicio-VICENTE Pinilla, "International Trade in Wheat and Other Cereals and the Collapse of the First Wave of Globalization, 1900-38", *Cambridge University Press, Journal of Global History*, S.XIV, England, 2019, ss.44-67.
- TUNA, Ozan, "Amiral Souchon'un Donanma Komutanı Olması ve Rus Limanlarının Bombalanması", *OTAM*, Sayı:36, Güz 2104, ss.201-227.
- OKUR, Mehmet, KUL Hazel, "Çanakkale Savaşı'nın ABD Basınına Yansıması", *100.Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi 21-24 Mayıs 2015 Çanakkale*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, 551-586.
- YETİŞGİN, Mehmet, "Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S.18, Çanakkale, 2015, ss.1-35, 100.Yıl.